

AAC-menetelmien käyttö toimintaterapia-asiakkaan osallisuuden tukena

Heidi Honko

Opinnäytetyö
Huhtikuu 2018
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala
Toimintaterapeutti (AMK)

Tekijä(t) Honko, Heidi	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Huhtikuu 2018
	Sivumäärä 34	Julkaisun kieli Suomi
		Verkkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi AAC-menetelmien käyttö toimintaterapia-asiakkaan osallisuuden tukena		
Tutkinto-ohjelma Toimintaterapeutti (AMK)		
Työn ohjaaja(t) Juntunen, Kristiina ja Mattila, Liisa		
Toimeksiantaja(t)		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia, miten toimintaterapiassa voidaan tukea asiakasta, jolla on haasteita kommunikoinnissa. Työn tavoitteena oli selvittää, miten puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä eli AAC-menetelmiä voidaan hyödyntää toimintaterapia-asiakkaan osallisuuden tukemiseksi.</p> <p>Tutkimusmenetelmänä käytettiin laadullista tutkimusta. Aineisto kerättiin kirjallisuudesta sekä kolmelle toimintaterapeutille tehdyillä avoimilla haastatteluilla. Haastateltavat etsittiin kysymällä heidän kiinnostustaan ja resurssejaan tutkimukseen osallistumiseen. Haastateltavaksi valittiin toimintaterapeutteja, jotka olivat aikaisemmin työskennelleet tai työskentelivät tällä hetkellä kommunikoinnin haasteista kärsivien asiakkaiden parissa. Kerätty aineisto analysoitiin teoriasidonnaisella analyysillä, aineistosta esiin nousseiden teemojen mukaisesti.</p> <p>Tulosten mukaan kommunikointikyvyn haasteet tai puute voivat vaikuttaa merkittävästi asiakkaan osallisuuteen. Asiakas ei kykene osallistumaan omaan elämäänsä liittyvään päätöksentekoon ilman kykyä kommunikoida. Asiakkaan käyttäytyminen voi olla epäsopivaa, kun hän ei kommunikoinnin haasteiden vuoksi saa tuotua itseään esille eikä tule ymmärretyksi. Haastatellut toimintaterapeutit olivat huolissaan ammattilaisten vähäisestä tietämyksestä aiheeseen ja toivoivat aiheeseen panostettavan enemmän jo toimintaterapiakoulutuksessa. Tärkeäksi koettiin myös toimintaterapeutin ja puheterapeutin välinen yhteistyö AAC-menetelmiä asiakkaalle valitessa. Jatkossa voitaisiin tutkia moniammatillisen yhteistyön mahdollisuuksia.</p>		
Avainsanat (asiasanat) toimintaterapia, osallisuus, aac-menetelmät, puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio		
Muut tiedot (salassa pidettävät liitteet)		

Author(s) Honko, Heidi	Type of publication Bachelor's thesis	Date April 2018
		Language of publication: Finnish
	Number of pages 34	Permission for web publication: x
Title of publication Using Augmentative and Alternative Communication to support the participation of an occupational therapy client		
Degree programme Degree programme in Occupational therapy		
Supervisor(s) Juntunen, Kristiina and Mattila, Liisa		
Assigned by		
<p>Abstract</p> <p>The purpose of the thesis was to explore how occupational therapy could support clients who have challenges in communication. The aim of the study was to examine how augmentative and alternative communication methods could be used to support the participation of the client.</p> <p>Qualitative research was used as the research method. The data was collected from literature and from open interviews conducted with three occupational therapists. The interviewees were searched by contacting them about their interests in and resources for participating in the study. Occupational therapists who had previously worked or currently worked with clients with communication challenges were selected for the interviews. The collected data was analysed by using theory-based analysis based on the themes that rose from the data.</p> <p>According to the results, challenges or the lack of ability to communicate can significantly impact on the clients' participation. The clients are unable to participate in decision-making about their own lives without the ability to communicate. The clients' behaviour may be inappropriate because they are unable to express themselves and be understood due to the challenges in their communication.</p> <p>The interviewed occupational therapists were concerned about professionals' low knowledge of the topic. They hoped that the topic would receive more attention already in the education of occupational therapists. Collaboration between occupational therapists and speech therapists was considered important when choosing AAC-methods for the clients. Further research could look into the possibilities of multi-professional cooperation.</p>		
Keywords/tags (subjects) occupational therapy, participation, augmentative and alternative communication		
Miscellaneous (Confidential information)		

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Teoreettinen viitekehys	4
2.1	Osallisuus	4
2.2	AAC-menetelmät	4
2.2.1	Eleet, ilmeet ja olemuskieli	5
2.2.2	Kuvakommunikaatio	5
2.2.3	Kirjoittaminen ja piirtäminen	6
2.2.4	Esineet	7
2.2.5	Bliss-kieli	7
2.2.6	Tukiviittomat	7
3	Tarkoitus ja tavoite	8
4	Tutkimuksen toteuttaminen	8
4.1	Tutkimusmenetelmä	8
4.2	Aineistonkeruu	9
5	Aineiston analysointi	12
6	Tutkimustulokset	13
6.1	AAC-menetelmien käyttö toimintaterapiassa	13
6.2	Kommunikaatiokyvyn vaikutus osallisuuteen	15
6.3	AAC:n hyödyt ja haitat sekä kehittämisideat	17
7	Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset	19
8	Pohdinta	20
8.1	Luotettavuus ja eettisyys	21
8.2	Jatkotutkimusehdotukset	22
	Lähteet	24

Liitteet	26
Liite1. Haastattelun aiherunko	26
Liite2. Esimerkkejä haastattelujen teemoittelusta	27
Liite3. Esimerkkejä kirjallisuuskatsauksen teemoittelusta.....	29

1 Johdanto

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia, miten toimintaterapiassa voidaan tukea asiakasta, jolla on haasteita kommunikoinnissa. Tavoitteena on selvittää, miten AAC-menetelmiä voidaan hyödyntää toimintaterapia-asiakkaan osallisuuden tukemiseksi. Tutkimusaihe on rajattu osallisuuden tukemiseen, jotta teema pysyy selkeänä ja työn tavoitteet ovat kerättävällä aineistolla mahdollista saavuttaa.

Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä eli AAC-menetelmiä käytetään puhutun kielen täydentämiseksi, tukemiseksi tai korvaamiseksi. Yleisimpiä AAC-menetelmiä ovat esimerkiksi ilmeet ja eleet, kuvakommunikaatio ja tukiviittomat. Asiakkaan kommunikoinnin haasteiden taustalla voi olla monia syitä. Haasteet voivat ilmetä puheen tuottamisen tai ymmärtämisen haasteina (Kommunikointi 2015.). Löytämällä asiakkaalle keino ilmaista itseään mahdollistaa asiakkaan osallistumisen omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon sekä yhteisöihin osallistumisen yhteiskunnan tasavertaisena jäsenenä (Kommunikaatio ja vuorovaikutus n.d.).

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä käytettiin laadullista tutkimusta. Aineisto kerättiin kirjallisuudesta sekä avoimilla haastatteluilla. Haastateltavina olivat kolme toimintaterapeuttia, jotka olivat joko aikaisemmin työskennelleet tai työskentelivät tällä hetkellä asiakkaiden parissa, joilla on haasteita kommunikoinnissa. Kaikissa haastatteluissa oli käytössä aiherunko. Siitä huolimatta haastatteluissa edettiin antaen tilaa haastateltavien ajatuksille ja mahdollistaen avoimen keskustelunomaisen tilanteen.

2 Teoreettinen viitekehys

2.1 Osallisuus

Opinnäytetyön pääkäsittinä on osallisuus. Termistä käytetään sekä nimitystä osallisuus että osallistuminen, mutta työssä käytetään yhteneväisyyden vuoksi pelkästään toista eli tässä tapauksessa osallisuutta.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2017) määritelmän mukaan osallisuus on yksilön osallistumista johonkin yhteisölliseen toimintaan, esimerkiksi opiskelun, työn tai harrastusten kautta. Yhteisöissä osallisuus ilmenee jäsenten kesken vallitsevana luottamuksena, arvostuksena, tasavertaisuutena ja jokaisen mahdollisuutena tuoda oma ääni kuuluviin.

Yhteiskunnallinen osallisuus tarkoittaa yksilöiden tasavertaisuutta mahdollisuutta terveyteen, koulutukseen ja työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin. Jokainen kansalainen on oikeutettu osallistumaan itseään koskevaan päätöksentekoon. Yksilön aktiivinen osallisuus ehkäisee häntä syrjäytymistä yhteiskunnasta (Osallisuus 2017).

Osallisuus on yksilön subjektiivinen kokemus. Se ilmenee yksilön kokemuksena ja tunteena, toimintakykynä ja toimintamahdollisuuksina (Era, Karjalainen, Kokkonen, Koskimies, Lääperi, Matthies, Närhi, Raivio & Ukkonen 2013, 14.).

2.2 AAC-menetelmät

AAC on lyhenne sanoista augmentative and alternative communication. Suomeksi tästä käytetään termiä puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio. Puhetta korvaavia kommunikointimenetelmiä käytetään silloin, kun henkilö ei kykene tuottamaan itse puhetta. Puhetta tukevia kommunikaatiomenetelmiä käytetään, kun henkilön tuottama puhe on epäselvää tai puutteellista eikä hän tule ymmärretyksi (Huuhtanen 2011, 15). Molempia menetelmiä voidaan käyttää myös, jos henkilöllä on haasteita

toisen henkilön tuottaman puheen ymmärtämisessä. Henkilön kommunikaation haasteiden taustalla voi olla useita syitä, kuten CP-vamma, eriaisteiset kehitysvammat, kielelliset kehityshäiriöt, autismin kirjon häiriöt sekä neurologiset sairaudet tai vammat (Puhevammaisuuden syyt ja ilmenemismuodot 2017).

Kommunikaatiomenetelmät voidaan jakaa avusteisiin ja ei-avusteisiin menetelmiin. Avusteisia kommunikaatiomenetelmiä ovat kaikki, joissa käyttäjä ei itse tuota kielellistä ilmaisua fyysisesti. Näitä ovat kuvakommunikaatio, symbolit, esineet, kirjaimet, sanat, lauseet ja bliss-kieli. Ei-avusteisia kommunikaatiomenetelmiä ovat ne, joilla käyttäjä tuottaa itse kielelliset ilmaisut. Näitä ovat puhe ja sen oheisviestintä, eleet, ilmeet, olemuskieli ja tukiviittomat (Huuhtanen 2011, 15). Esittelen seuraavaksi tarkemmin joitakin yleisimmin käytettyjä puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä.

2.2.1 Eleet, ilmeet ja olemuskieli

Eleet, ilmeet, kehon olemus ja asennot, sormella osoittaminen ja silmien räpyttely ovat kaikki ei-avusteisia kommunikaatiomenetelmiä (Huuhtanen 2011, 27).

Edellä mainittuja kommunikaatiomenetelmiä voi käyttää sanallisen puheen täydentämiseksi ja havainnollistamiseksi tai puheen korvaamiseksi. Eleet ja ilmeet ovat ihmiselle luonnollinen, sanallista puhetta nopeampi tapa kommunikoida. Olemuskieli voi toimia kommunikointimenetelmänä vaikeasti puhevammaisen henkilön kanssa. Olemuskielen tulkitseminen vaatii harjoittelua, sillä

kehon olemuksessa tapahtuvat muutokset vaihtelevat yksilöllisesti vuorovaikutuskumppanien kanssa (Eleilmaisu ja olemuskieli viestinnässä 2017).

2.2.2 Kuvakommunikaatio

Kuvia voidaan käyttää puheen tukena tai puhetta korvaavana menetelmänä silloin, kun asiakas ei kykene kommunikoimaan puhumalla tai kirjoittamalla motoristen haasteiden vuoksi. Kuvakommunikaation käytön edellytyksenä on kuitenkin asiakkaan kyky käyttää kuvia ja ymmärtää niiden merkitykset. Keskustelussa voidaan

käyttää yksittäisiä kuvia tai kuvakokoelmia (Trygg 2010, 33, 37). Keskustelukumppain, esimerkiksi toimintaterapeutin, tulee sanoittaa asiakkaalle ääneen kuvien merkitykset. tarvittaessa esittää lisäkysymyksiä. Kuvakommunikaation avulla ei kyetä yhtä tarkkaan viestintään kuin muilla kommunikaation keinoilla. (Kuvat kommunikoinnissa 2017.)

PCS-kuvat ovat yleisimpiä maailmalla käytettyjä kuvakommunikaation menetelmiä. Kuvat ovat yksinkertaisia, värillisiä tai mustavalkoisia piirroksuvia. Kuvia voi muokata niille tarkoitetulla tietokoneohjelmalla. PCS-kuvat ovat yksinkertaisia ja selkeitä, jonka vuoksi ne sopivatkin käytettäväksi erilaisista ja eritasoisista kommunikaation haasteista kärsivien henkilöiden kanssa. Suomessa on saatavilla yli 9000 PCS-kuvaa. Toinen yleinen kuvakommunikaation muoto ovat piktogrammit, joissa valkoiset kuvat mustalla taustalla esittävät sanoja ja käsitteitä. Suomessa piktogrammeja on saatavilla noin 1400 kappaletta (Huuhtanen 2011, 59-61.).

2.2.3 Kirjoittaminen ja piirtäminen

Kirjoittamista voidaan hyödyntää puhetta korvaavana kommunikaatiomenetelmänä henkilöiden kanssa, jotka eivät kykene itse tuottamaan puhetta, mutta pystyvät lukemaan ja kirjoittamaan. Kirjoittaminen voi auttaa henkilöä seuraamaan keskustelun kulkua ja ymmärtämään hänelle tarkoitettuja viestejä. Sanoja voi joko kirjoittaa itse paperille tai käyttää valmiita kirjaintauluja. Kirjoittamisen käyttämistä tulee kuitenkin harkita, sillä se vaatii hyvät kielelliset kyvyt henkilöltä (Kirjoittaminen ja piirtäminen 2017; Trygg 2010, 47.).

Piirtäminen voi auttaa henkilöä keskustelun havainnollistamisessa ja vastausvaihtoehtojen tarjoamisessa. Piirtämistä voidaan käyttää myös kuvakommunikaation tukena, mikäli haluttuja kuvia ei löydy. Piirroksia voidaan käyttää keskustelun tukemiseksi yksittäisinä tai useamman sarjoissa. Suomessa käytetty, nopea piirroksukommunikointi, tarkoittaa kuvien nopeaa piirtämistä keskustelun aikana. Kuvia piirretään niin kauan, kunnes puhevammainen henkilö osoittaa hänen ajatuksiaan parhaiten kuvaavaa piirrosta (Kirjoittaminen ja piirtäminen 2017; Trygg 2010, 52.).

2.2.4 Esineet

Esineitä voidaan hyödyntää kommunikaatiossa henkilöiden kanssa, joiden kielellinen kehitys on viivästynyt tai joiden aistijärjestelmä ei toimi normaalin kehityksen mukaisesti. Esinekommunikaatio on konkreettista, tiettyyn tilanteeseen liittyvää, esimerkiksi lusikka on esine, joka annetaan henkilön käteen ennen ruokailun aloittamista. Esineiden avulla henkilö pystyy myös ilmaisemaan haluunsa ja tarpeitaan (Huuhtanen 2011, 58.).

2.2.5 Bliss-kieli

Blisskieli on tunnetuin, kansainvälinen graafisen kommunikoinnin symbolijärjestelmä. Bliss-kielessä sanat ja käsitteet ilmaistaan graafisilla symboleilla eli bliss-sanoilla. Symbolit muodostuvat geometrisista kuvioista, kuten kaarista ja pisteistä. Symbolit ovat väriltään mustia, mutta niiden värillinen tausta määrittää, minkä sanaluokan sana on kyseessä. Kommunikoidessa symbolit asetetaan kommunikointitauluun tietyllä tavalla, niiden muodon, koon ja sijainnin mukaan. Valmiita bliss-symboleita on saatavilla reilut 3500 kappaletta (Huuhtanen 2011, 73; Trygg 2010, 43-44.).

Blisskieltä voidaan käyttää puhetta tukevana ja korvaavana kommunikaatiomenetelmänä asiakkaiden kanssa, jotka eivät kykene tuottamaan puhetta, käyttämään viittomia tai joille kuvakommunikaatio on liian haasteellinen kommunikaatiomenetelmä kielellisiin taitoihin nähden (Blisskieli 2017.).

2.2.6 Tukiviittomat

Tukiviittomat ovat yksittäisiä viittomakielen viittomia, joita käytetään puheen tukemiseksi ja täydentämiseksi asiakkaiden kanssa, joilla on erilaisia puheen tai kielenkehityksen häiriöitä. Tukiviittomien rakenne eroaa kuitenkin tavallisesta viittomakielestä ja niitä käytetään lähinnä kommunikoinnin kannalta tärkeimpien sanojen eli niin sanottujen avainsanojen tuottamiseen. Tukiviittomilla kommunikoinnin oppiminen tapahtuu mallintamalla. Niitä voidaan käyttää asiakkaan kanssa, joka kykenee seuraamaan ja tulkitsemaan käsillä tuotettuja viittomia ja tuottamaan niitä itse myös

motorisilta taidoiltaan (Tukiviittomat kommunikoinnissa 2017.). Tukiviittomien kanssa käytetään aina puhetta, henkilön puheen tuoton ja ymmärtämisen kehittämiseksi. Puheen tulee tällöin olla yksinkertaista ja selkeää (Huuhtanen 2011, 28.).

3 Tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia, miten toimintaterapiassa voidaan tukea asiakasta, jolla on kommunikoinnin haasteita. Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, miten puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä eli AAC-menetelmiä voidaan hyödyntää toimintaterapia-asiakkaan osallisuuden tukemiseksi.

4 Tutkimuksen toteuttaminen

4.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä käytettiin kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Tilastokeskuksen määritelmän mukaan kvalitatiivinen tutkimus mahdollistaa yhteiskunnallisten ilmiöiden tutkimisen (Kvalitatiivinen tutkimus n.d.). Kvalitatiivinen tutkimus valittiin menetelmäksi, koska opinnäytetyössä tarkasteltavaa ilmiötä on tutkittu vielä vähän. Tutkimuksen avulla pyrittiin ymmärtämään tarkasteltavaa ilmiötä kokonaisvaltaisesti.

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2007, 137, 157, 160) mukaan laadullinen tutkimus perustuu todellisen elämän kuvaamiseen. Tietoa hankitaan kokonaisvaltaisesti ja löydettyä aineistoa kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa. Aineistosta pyritään löytämään uusia näkökulmia tutkittavasta asiasta.

Arvot muovaavat sitä, miten tutkija pyrkii ymmärtämään tutkimaansa ilmiötä. Objektivisuutta ei voida saavuttaa, koska tutkija ja se, mitä tiedetään, vaikuttavat vahvasti toisiinsa. Laadullista tutkimusta tehdessä tutkijan on tiedettävä, mitä tekee.

Tutkimuskohde tulee ymmärtää ja valinnat kyetä perustelemaan (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2007, 176).

4.2 Aineistonkeruu

Aineistoa kerättiin aluksi kirjallisuuskatsauksen avulla. Kirjallisuuskatsauksella pyritään tunnistamaan, arvioimaan ja tiivistämään jo julkaistua tutkimusaineistoa. Kirjallisuuskatsaus ei nimestään huolimatta tarkoita vain katsauksen suorittamista, vaan myös kriittisesti suoritettavaa aineiston arviointia (Salminen 2011.). Aineistonkeruu suoritettiin artikkelitietokantoja Pubmed, Cinahl ja OTseeker käyttäen. Haut suoritettiin englannin kielellä. Käytettyjä hakusanoja olivat AAC, augmentative and alternative communication ja occupational therapy.

Pubmed antoi 15 tulosta hakusanoilla aac and occupational therapy. Hakusanoilla augmentative and alternative communication and occupational therapy löytyi 14 tulosta. Cinahl antoi 12 tulosta hakusanoilla aac and occupational therapy ja 32 tulosta hakusanoilla augmentative and alternative communication and occupational therapy. OTseeker ei antanut yhtään tulosta, kun hakusanoissa oli mukana occupational therapy. Pelkällä hakusanalla aac, tietokanta ei antanut yhtään tulosta, mutta hakusanoilla augmentative and alternative communication OTseeker antoi kolme tulosta.

Sisäänottokriteereinä käytettiin englanninkielistä, enintään 15 vuotta vanhaa aineistoa, artikkeleita, joissa puhuttiin AAC-menetelmien käytöstä toimintaterapiassa tai AAC-menetelmien käytön merkityksestä asiakkaan osallisuuteen sekä artikkelin koko tekstin saatavuutta. Poissulkukriteereitä olivat muun kuin englanninkielinen, yli 15 vuotta vanha aineisto, artikkelit, jotka eivät puhuneet AAC-menetelmien ja toimintaterapian yhteydestä tai AAC-menetelmien käytön merkityksestä asiakkaan osallisuuteen. Kriteerit täyttäneitä artikkeleita oli lopulta vain seuraavat kolme:

Bradshaw, A. & Wallace, T. 2011. Technologies and strategies for people with communication problems following brain injury or stroke. *NeuroRehabilitation*, 28, 3, 199-209

Costigan, A.F. & Light, J. 2010. A Review of Preservice Training in Augmentative and Alternative Communication for Speech-Language Pathologists, Special Education Teachers and Occupational Therapists. *Assistive Technology*, 22, 200-212.

Hocking, C. & Topia, M. 2012. Enabling development and participation through early provision of Augmentative and Alternative Communication. *New Zealand Journal of Occupational Therapy*, 59, 1, 24-30.

Kirjallisuusaineiston vähäisen saatavuuden vuoksi aineistonkeruumenetelmänä käytettiin myös avoimia haastatteluja. Haastattelu on kvalitatiivisessa tutkimuksessa yleisimmin käytetty aineistonkeruumenetelmä. Sen etu on, että ihmiset saavat tuoda äänensä kuuluviin ja näkökulmansa esille. Tutkija luottaa enemmän tekemiinsä havaintoihin ja tutkittavien kanssa käytyihin keskusteluihin strukturoitujen testien sijasta (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2007, 160).

Haastattelupyyntö lähetettiin sähköpostitse 14 toimintaterapeutille ympäri Suomea. Haastateltavat valikoituivat siten, että haastattelupyyntöön saatiin vastaus kolmelta toimintaterapeutilta, jotka kaikki valittiin haastateltaviksi. Kahdelle heistä tehtiin parihaastattelu heidän toiveestaan ja yhtä toimintaterapeuttia haastateltiin yksilöhaastatteluna.

Haastateltavat toimintaterapeutit työskentelivät eri ikäisten asiakkaiden kanssa, joilla on haasteita kommunikoinnissa, puheen tuottamisessa tai ymmärtämisessä. Haastatellut toimintaterapeutit käyttivät työssään erilaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä. Heillä oli kiinnostusta ja ajalliset resurssit osallistua haastatteluun. Haastateltavien työkokemus toimintaterapeutteina oli 10 ja 40 vuoden välillä.

Haastattelun etu muihin aineiston keruumenetelmiin nähden on tilanteen joustavuus. Se antaa mahdollisuuden haastattelun aiheiden järjestyksen säätelymiseen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2007, 200). Haastatteluihin oli valmistauduttu tekemällä listan läpikäytävistä aiheista. Haastattelutilanteessa aiheita ei käyty läpi suunnitellussa järjestyksessä, vaan joustavasti siten, mihin suuntaan keskustelu ohjautui.

Haastattelutilanteen aluksi haastateltaville kerrottiin opinnäytetyön aiheesta, tarkoituksesta ja tavoitteista. Haastateltaville kerrottiin myös haastatteluaineiston luottamuksellisesta käsitlemisestä.

Avoimen haastattelun etu on tilanteen luontevuus. Haastatteluille määriteltiin etukäteen tietty teema, mutta haastattelujen kulkua ei suunniteltu, vaan niiden annettiin edetä tavallisen keskustelun kaltaisesti. Keskustelu eteni teeman sisällä vapaasti, antaen haastateltavalle tilaa tuoda ajatuksensa ja mielipiteensä esille. Avoimessa haastattelussa haastattelijan rooli on olla vuorovaikutteinen keskustelukumppani, joka ohjaa tarvittaessa keskustelua kevyesti takaisin valittuun teemaan. Haastattelijalla voi myös ohjata keskustelua pyytämällä haastateltavaa tarkentamaan vastauksiaan siten, että haastattelijalla saa keskustelusta tarvitsemaansa aineistoa tutkimukseensa (Avoin haastattelu n.d.). Avoimella haastattelulla pyritään vastaamaan tutkimuksen tarkoitukseen ja tavoitteeseen. Keskustelunomaisesta tilanteesta huolimatta haastattelussa ei keskustella mistä tahansa vaan pysytään tutkimuksen teemoissa. (Sarajärvi, Tuomi 2002, 78.).

Haastattelut äänitettiin puhelimella. Äänitteet poistettiin puhelimesta litteroinnin suorittamisen jälkeen. Haastatteluissa olivat läsnä vain haastattelijat ja haastateltavat(t). Haastateltavat olivat varanneet haastatteluille rauhalliset tilat siten, että tilanteissa ei ollut ulkopuolisia häiriötekijöitä. Haastattelut olivat kestoiltaan noin tunnin.

Laadullisen tutkimuksen aineistonkeruussa käytetään saturaatiota eli aineiston kyläntymistä. Tutkija kerää aineistoa esimerkiksi haastattelujen avulla niin kauan, kun hän saa uutta tietoa tutkimusongelmaansa. Aineisto on riittävä, kun haastatteluissa alkavat toistua samat asiat, jolloin on tapahtunut saturaatio. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2007, 177.)

5 Aineiston analysointi

Haastattelut äänitettiin, sillä haastateltavat toimintaterapeutit antoivat siihen luvan. Aineiston luottamuksellisuudesta voidaan puhua, kun tutkija tekee tutkittavien kanssa sopimuksen aineiston käytöstä. Tässä opinnäytetyössä kyseessä on lainmukainen yksilöity tietoinen suostumus, kun tutkija on kertonut haastateltaville opinnäytetyön aiheesta ja tavoitteista. Haastatteluilla kerätty aineisto on ollut vain tutkijan käytössä. Aineisto hävitetään asianmukaisesti opinnäytetyön valmistumisen ja hyväksymisen jälkeen. (Kuula, 2015, 62.)

Äänitetyt haastattelut analysoitiin litteroimalla eli kirjoittamalla haastattelut äänitteestä puhtaaksi tekstiksi. Toistettuja sanoja, taukoja tai äännähdyksiä ei koettu tarpeelliseksi litteroida, sillä haastattelun tarkoituksena oli saada informaatiota toimintaterapeuttien kokemuksesta kommunikaation haastaiden parissa työskentelemisestä. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 27 sivua.

Laadullinen tutkimus voidaan analysoida aineistolähtöisesti, teorialähtöisesti tai teoriasidonnaisesti. Tässä työssä on käytetty teoriasidonnaista analyysiä. Teoriasidonnaisessa analyysissä aineisto ei perustu suoraan teoriaan, mutta kytkennät teoriaan ovat olemassa ja teoria voi toimia analyysin etenemisen tukena (Aineisto- ja teorialähtöisyys n.d.).

Teoriasidonnainen analyysi etenee aineiston ehdoilla. Analysoitavat yksiköt valitaan kerätystä aineistosta aikaisemman tiedon auttaessa ja ohjatessa analyysia. Aikaisempi tieto on tunnistettavissa analyysista, mutta tiedon tarkoitus ei ole testata teoriaa vaan antaa uusia ajatuksia. Teoriasidonnaisella analyysillä suoritettavaa päättelyä kutsutaan abduktiiviseksi päättelyksi. Tässä tutkija pyrkii yhdistämään ajatteluprosessissaan aineistolähtöisyyden ja valmiit teoriat (Sarajärvi & Tuomi 2002, 98-99.).

Aineiston analyysiprosessi:

1. Haastattelujen litterointi
2. Aineiston huolellinen lukeminen, huomiomerkintöjen tekeminen kiinnostavista ja oleellisista aiheista
3. Huomiomerkittyjen aiheiden kokoaminen yhteen, ylimääräisen aineiston pois karsiminen
4. Teemoittelu
5. Yhteenvedon kirjoittaminen

Kerätty aineisto teemoiteltiin tutkimusartikkeleissa ja haastatteluissa esiin nousseiden teemojen perusteella. Litteroitu haastatteluaineisto ja kirjallinen tutkimusaineisto luettiin huolellisesti läpi. Aineistoon tehtiin huomiokynällä merkintöjä opinnäytetyöhön oleellisista ja tärkeistä aiheista. Teemoittelu voidaan tehdä aineisto- tai teorialähtöisesti. Aineistolähtöisessä teemoittelussa tekstistä etsitään yhdistäviä tai erottavia asioita. Teemoittelussa voidaan käyttää apuna esimerkiksi taulukointia, joka voi auttaa tutkijaa havainnoimaan, mitkä asiat aineistossa ovat keskeisimpiä. Haastatteluista ja tutkimusartikkeleista koottiin taulukoihin kustakin teemasta esille nousseet asiat (Teemoittelu n.d.).

6 Tutkimustulokset

Haastattelut toteutettiin avoimina haastatteluina aiherunkoa (liite 1) apuna käyttäen. Tässä luvussa esitellään haastattelujen sisältö eli toimintaterapeuteilta esille nousseet aiheet.

6.1 AAC-menetelmien käyttö toimintaterapiassa

Jokainen haastateltava oli työssään aikaisemmin käyttänyt tai käyttää nykyään työssään AAC-menetelmiä. Haastateltavat olivat koulutukseltaan toimintaterapeutteja ja tällä hetkellä koulutusta vastaavassa työssä. Kaikki haastateltavat kertoivat kohtaavansa työssään asiakkaita, joilla on kommunikaation haasteita. Haastateltavien

asiakasryhmät vaihtelivat hyvin laidasta laitaan, niin iältään, diagnooseiltaan kuin myös toimintakyvyltään. Toimintaterapeutin on tärkeä ymmärtää, että kommunikaation haasteet eivät tarkoita vain haasteita puheen tuottamisessa. Kyse voi olla haasteista puhutun kielen ymmärtämisessä tai puhetta tukevien tai korvaavien kommunikaatiomenetelmien käytön haasteista.

Haastateltavat kertoivat käyttävänsä monipuolisesti erilaisia AAC-menetelmiä, yksilöllisesti asiakkaan tarpeen mukaan. Yleisesti käytettyjä menetelmiä, joita haastatetuissa tuli esille, olivat kuvakommunikaatio, tukiviittomat ja olemuskieli. Käytettävä AAC-menetelmä valitaan jokaiselle asiakkaalle yksilöllisesti hänen tarpeensa ja toimintakykynsä huomioiden. Valinnassa tulee ottaa huomioon muun muassa asiakkaan kielellisen kehityksen taso sekä kognitiivinen toimintakyky ja tarjota hänen taitojaan ja toimintakykyään vastaava kommunikaatiomenetelmä. Myös asiakkaan motoriset valmiudet tulee huomioida kommunikaatiomenetelmän valinnassa.

H3: ”Jos on joku vaikeavammainen lapsi, niin hehän yleensä kommunikoi nimenomaan sillä ilme- ja elekielellä ja ääntelyllä eli sillä olemuskielellä. Lähetään pikkuisen vaikeempaan, mut ei horpata liian pitkälle. Jos olis vaikka vähän enemmän kognitiota, niin voi olla sit niitä tukiviittomia ja semmosia.”

Haastateltavat kertoivat tekevänsä tiivistä yhteistyötä puheterapeuttien kanssa asiakkaan kommunikaation ollessa kyseessä. Haastateltavat kertoivat suosittellevansa puheterapian aloittamista asiakkaalle yhtä aikaa toimintaterapian kanssa. Tällöin terapeutit voivat tehdä yhteistyötä ja tukea asiakasta hänen toimintakykynsä edistyessä. Toimintaterapeutin on tärkeää ymmärtää, mitä taitoja toimintaterapiassa voidaan harjoitella, jotta asiakas pystyy puheterapiassa harjoittelemaan kommunikointia, joko puhutulla kielellä tai AAC-menetelmillä.

H1: ”Ennen kuin lapsi pystyy, niin sehän vaatii katsekontaktin, et se tule vuorovaikutukseen, sitten se alkaa mallintamaan. Sehän vaatii jo aika voimakasta seuraamista ja se, et se rupee mallintamaan viittomia vaatii taas hienomotoriikan ja kehon hahmotuksen kuntoon, että lapsi

tiedostaa, missä hänen kätensä heiluu ja miten ne liikkuu. Et sehän on taas enemmän toimintaterapiapuolta, että mahdollistetaan se hienomotoriikka tai karkea- ja hienomotoriikka yhdessä. Jos sillä lapsella ei oo motoriikka kunnossa, niin eihän se puheterapeutti saa sille niitä viittomia.”

Haastateltavat toimintaterapeutit kertoivat saaneensa puheterapeuteilta vinkkejä AAC-menetelmien käyttöön. Haastateltavat olivat myös sitä mieltä, että yhteistyötä pitäisi tulevaisuudessa yhä kehittää (kts. kappale 6.3 AAC:n hyödyt ja haitat sekä kehittämisisideat).

6.2 Kommunikaatiokyvyn vaikutus osallisuuteen

Haastateltavat toivat esille, että toimintaterapeutin työssä ollaan vahvasti asiakkaan osallisuuden alueella. Osallisuus määriteltiin toimintaterapiassa olevan niitä arjen asioita, joita asiakas omassa elämässään tekee. Lisäksi otetaan huomioon asiakkaan ympäristö, missä ja keiden ihmisten kanssa he arjen toimintojaan tekevät. Asiakkaan toimintaterapiaan voi sisältyä lähipiirin, esimerkiksi lapsiasiakkaan vanhempien tai aikuisen asiakkaan puolison ohjaus ja neuvonta. Lähiomaisten lisäksi tukiverkostona otetaan huomioon asiakkaan iästä ja elämäntilanteesta riippuen esimerkiksi päiväkodin tai koulun henkilökunta, ohjaajat ja henkilökohtaiset avustajat.

Kouluikäisen asiakkaan kanssa kommunikaatiokyvyn merkitys osallisuuteen tulee esille koulussa osallistumisena. Asiakkaan kohdalla on huomioitava, miten hän pystyy osallistumaan oppitunneilla, olemaan mukana ryhmissä, kenen kanssa hän koulussa kommunikoi ja millä keinoilla.

Varhaisessa vaiheessa aloitettu kommunikaation tukeminen voi vahvistaa ihmisen kielellisten taitojen, luku- ja kirjoitustaidon kehittymistä. Tutkimuksissa on havaittu, että nuorilla kehitysvammaisilla lapsilla teknologisten AAC-menetelmien käyttö on kehittänyt sanavaraston kertymistä. Sekä avusteisilla että ei-avusteisilla AAC-menetelmillä voi olla positiivisia vaikutuksia lasten kommunikaatiotaitojen

kehittymiseen. Jos lapsella ei ole kunnollista kykyä kommunikoida, sillä voi olla haitallisia vaikutuksia lapsen aivojen rakenteen ja kognitiivisten taitojen kehittymiselle. Nämä voivat edesauttaa lapsen sosiaalista syrjäytymistä, joka voi heikentää merkittävästi osallisuuden kokemista. Kun lapsen tarvetta AAC-menetelmien käyttöönotolle arvioidaan, ammattilaisen tulee olla tietoinen lapsen normaalin kehityksen kulusta (Hocking & Topia 2012.).

Aiheesta tehdyt tutkimukset osoittavat, että vakavista kommunikoinnin haasteista kärsivät asiakkaat hyötyvät AAC-menetelmien käytöstä toiminnallisuuden mahdollistamiseksi ja asiakkaalle merkityksellisiin toimintoihin osallistumiseksi. Osallisuuden näkökulma tulee esille AAC-menetelmien mahdollistaessa asiakkaalle tasavertaisen osallistumisen yhteiskuntaan, sosiaaliseen kanssakäymiseen ja ihmissuhteiden luomiseen osallistumisen. Kyky olla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa mahdollistaa vapaa-ajan harrastuksiin osallistumisen ja verkostoitumisen. Nämä kehittävät fyysistä ja henkistä terveyttä, lisäävät itsenäisyyttä ja antavat iloa (Hocking & Topia 2012.).

Toimintaterapiassa AAC-menetelmien käyttö auttaa asiakasta osallistumaan terapiaan liittyvään päätöksentekoon, sen suunnitteluun ja toteutukseen. Lapsen kyky kommunikoida kehittää myös hänen toiminnan ohjauksen taitojaan, joka näkyy myös toimintaterapiassa lapsen jäsentyneenä toimintana.

H2: "Lapsi pystyy niiden kuvien avulla tekemään valintoja, että mitä tehdään esimerkiks tai mitä hän haluaa."

Bradshaw ja Wallace (2011) tutkivat aivovamman tai halvauksen saaneen asiakkaan kommunikaation tukemista. He korostavat tutkimuksessaan, että kommunikaation haasteet voivat toimintakyvyn rajoittumisen lisäksi heikentää asiakkaan kykyä osallistua päätöksentekoon omasta hoidostaan, osallistua hoidon ja kuntoutuksen suunnitteluun ja tavoitteiden asettamiseen. Lisäksi se vaikeuttaa asiakkaan kykyä osallistua terapian toteutukseen, vastaanottaa ohjausta ja neuvontaa.

Eräs haastateltavista nosti esille osallisuuden kokemisen vaikutukset asiakkaan tunteiden säätelyyn. Haastattelussa asiasta keskusteltiin lapsen näkökulmasta, miten ymmärretyksi tulemattomuus voi vaikuttaa käytökseen, mutta esille tuli myös, että samankaltaisessa tilanteessa voi olla kuka tahansa meistä. Osallistumisen edellytys on, että henkilöllä on kyky ymmärtää muita ja tulla itse ymmärretyksi.

H1: ”Mä ainakin oon hoksannu, et semmonen häiritsevä tai epäsopeva käytös vähenee, mitä enemmän se lapsi saa sitä kommunikaatiota ja se tulee ymmärretyks. Koska sehän lisää turhautumista, joka lisää aggressiota pienellä lapsella, kun hän kokee, että häntä ei ymmärretä.”

Hocking ja Topia (2012) kyseenalaistavat tutkimuksessaan, miten ihminen voi toimia yhteiskunnan jäsenenä ilman kykyä vastaanottaa ja tarjota informaatiota. He korostavat kommunikaatiokyvyn olevan ihmisen perusoikeus, joka voi heikentyneenä tai kokonaan puuttuvana aiheuttaa merkittäviä haitallisia vaikutuksia ihmisen terveydelle ja hyvinvoinnille. Kommunikoinnin haasteet voivat aiheuttaa sosiaalista syrjäytymistä, ihmissuhteiden luomisen vaikeuksia, haitallisia muutoksia tunne-elämässä, koulutukseen ja työntekoon osallistumisessa sekä itsenäiseen toimimiseen arjessa.

6.3 AAC:n hyödyt ja haitat sekä kehittämisideat

Haastateltavilla oli pääasiassa myönteisiä kokemuksia AAC-menetelmien käytöstä asiakkaiden kanssa. Eräs kuvakommunikaatiota työssään asiakkaiden kanssa käyttävä haastateltava kertoi kuvakommunikaation käytössä tulevan joskus vastaan haasteita.

H2: ”No onhan se välillä aika hidasta, esimerkiksi kuvilla kommunikoiminen saattaa olla. Ja sitten, joskus ne kuvat ei välttämättä ole siinä saatavilla. Että sitten, kun lähetään niitä etsimään, että missäs täällä on tai jostain kansioista etitään, et missä täällä on.”

Jokainen haastateltava nosti esille toimintaterapia-asiakkaan lähipiirin ohjauksen merkityksen. Koska aiheesta ei ole tietoa saatavilla, myöskään asiakkaan lähipiirillä ei

ole tietoa AAC-menetelmien käytöstä. Haastateltavat kertoivat kohdanneensa virheellisiä käsityksiä siitä, miten ja miksi AAC-menetelmiä käytetään. Usein virheelliset käsitykset liittyvät siihen, että AAC-menetelmien käyttö viivästyttäisi esim. lapsen puheen kehitystä.

H2: ”Vanhemmathan ihmettelee monesti, kun tulee tukiviittomia, että jos se viekin sitten sen kielen kehityksen, puheen kehityksen, mennessään. Mutta, mitä on tutkittu asioita, niin näinhän se ei ole. Vaan se, että sulla on ne tukiviittomat, niin ne enemmänkin aktivoi sitä kehitystä.”

Haastateltavat toivat esille huolensa toimintaterapeuttien vähäisen tietämyksen kommunikoinnin haasteisiin ja AAC-menetelmiin liittyen. Suurin osa toimintaterapeuteista tulee työuransa aikana kohtaamaan asiakkaita, joilla on kommunikoinnin haasteita. Myös Yhdysvalloissa tehdyn tutkimuksen (Costigan & Light 2010.) perusteella puheterapeutit, erityisopettajat ja toimintaterapeutit valmistuvat usein joko vähäisellä tai täydellä tietämättömyydellä ja taitamattomuudella AAC-menetelmistä, joka hankaloittaa heitä toimintaterapiapalveluiden tarjoamisessa.

Haastateltavat nostivat esille toimintaterapian koulutusohjelman sisällön kehittämistarpeen. Puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikaatioon ja toimintaterapiaan liittyvää kirjallisuutta ei juurikaan ole saatavilla. Haastatteluissa nousi esille kommunikoinnin perusasioiden tietämyksen puute toimintaterapeuttien keskuudessa. Jo koulutusvaiheessa tulisi opettaa kommunikoinnin perusteita ja tietämyksen hallitsemisen merkitystä toimintaterapeutin työssä. Lisäksi haastatteluissa nousi esille, että kommunikoinnin perusasioiden lisäksi koulutusvaiheessa voitaisiin perehdyttää moniammatilliseen yhteistyöhön. Esimerkiksi siihen, mikä on toimintaterapeutin rooli kommunikoinnin haasteista kärsivän asiakkaan kuntoutuksessa.

H1: ”Ei häittäis toimintaterapiankaan osaamisaloilla tai koulutusohjelmassa sivuais jotenkin, että mitkä asiat puheterapiaa toimintaterapeutin ois hyvä tietää ja osata, jotta se tukee sitä terapiaa ja toisinpäin. Että

jos sä katot puheterapeutteja, niin tietää, että miksi se tekee tätä, että täähän on ihan toimintaterapiaa.”

Lisäksi työelämään toivottiin moniammatillisen yhteistyön kehitystä. Haastateltavat toimintaterapeutit kertoivat tekevänsä tiiviisti yhteistyötä puheterapeuttien kanssa. Moniammatillisen yhteistyön kehittämiseksi ja asiakkaan tarpeisiin vastaamiseksi haastateltavat toivoisivat jatkossa asiakkaiden saavan toimintaterapeutin ja puheterapeutin yhteisterapiakäyntejä.

7 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet saavutettiin kirjallisuudesta ja haastatteluista kerätyllä aineistolla. Tulokset osoittivat, että AAC-menetelmien käyttö tukee asiakkaan osallisuutta merkittävästi, kun hän kykenee ilmaisemaan itseään, tulemaan ymmärretyksi ja ymmärtämään muita. Kommunikoinnin mahdollistuminen lisää asiakkaan osallisuutta hänen omaan elämäänsä, päätöksentekoon ja asiakkaan omassa päivittäisessä elämässä tapahtuvien toimintojen suorittamiseen. Toimintaterapiassa voidaan kehittää asiakkaan hienomotoriikan ja karkeamotoriikan valmiuksia AAC-menetelmien, kuten tukiviittomien käytön mahdollistumiseksi. Esimerkiksi kuvakommunikaation avulla asiakas voi harjoitella omia toiminnanohjauksen taitojaan, kuten toiminnan suorittamista vaihe vaiheelta alusta loppuun.

Haastatteluista saatujen tulosten perusteella asiakkaan osallisuus tulee toimintaterapiassa esille hänen mahdollisuutenaan osallistua terapian suunnitteluun ja toteutukseen. Asiakas voi osallistua päättämään esimerkiksi, mitä toimintoja hän haluaa terapiassa harjoitella.

Teema, joka ei ollut haastattelurungossa, mutta nousi haastatteluissa vahvasti esiin, oli toimintaterapeuttien tietämys kommunikaation haasteista ja asiakkaan kommunikaatiokyvyn tukemisen mahdollisuuksista. Teema ei ollut mukana alkuperäisessä haastattelurungossa, mutta sen noustua vahvasti esille ensimmäisessä

haastattelussa, otettiin se mukaan toisen haastattelun haastattelurunkoon. Haastateltavien mukaan suurin ongelma ei ole aiheesta tehdyn kirjallisuuden vähäinen määrä vaan toimintaterapeuttien perustietämyksen puute aiheesta. Kaikki haastateltavat toivat esille, että aiheen opetuksen tulisi toteutua jo toimintaterapian koulutusohjelmassa.

Yhdysvalloissa tehdyssä tutkimuksessa (Costigan & Light 2010.) tuli ilmi toimintaterapeuttien vähäinen tietämys puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikaatiosta. Tähän vaikuttaa se, että AAC:hen liittyvät kurssit eivät yleensä ole kouluissa pakollisia. Sama joka pätee myös Suomessa järjestettäviin toimintaterapian koulutusohjelmiin. Täten vastuu aiheen opiskelemisesta jää opiskelijalle hänen oman kiinnostuksensa puitteissa. Tietämyksen puute voi tulla vastaan työelämässä, sillä suurin osa toimintaterapeuteista tulee työuransa aikana kohtaamaan kommunikaation haasteista kärsiviä asiakkaita. Haastateltavat kertoivat itse oppineensa AAC-menetelmistä vasta työelämässä asiakkaita kohtaamalla, omalla mielenkiinnolla aihetta kohtaan, itse aiheesta tietoa hakemalla ja lisäkoulutuksia käymällä.

Tulosten perusteella moniammatillinen yhteistyö erityisesti toimintaterapeutin ja puheterapeutin välillä on tärkeässä osassa kommunikoinnin haasteista kärsivän asiakkaan kuntoutuksessa. Tulokset osoittivat, että yhteistyön kehittämiseksi on yhä tarvetta. Tällä hetkellä terapeuttien välinen yhteistyö rajoittuu pääasiassa konsultoivaan, yhdessä asiakkaan tilanteesta keskusteltavaan yhteistyöhön. Konkreettisenä kehityksenä toimintaterapeutit toivoisivat yhteistyökäyntejä puheterapeuttien kanssa, jota tällä hetkellä rajoittavat Kelan terapiastandardit.

8 Pohdinta

Opinnäytetyön aihe valikoitui oman kiinnostukseni mukaan. Opinnäytetyön suurin haasteeni liittyi aineiston keräämiseen. Kommunikaation tukemiseen ja toimintaterapiaan liittyvää tutkimustietoa ei ole juurikaan saatavilla. Olemassa oleva tutkimustieto on pääsääntöisesti vieraskielistä ja varsinkin kokonaisten tutkimusartikkelien

saatavuudessa oli suuria haasteita. Opinnäytetyössä käytetty tutkimusmenetelmä vaihdettiin kirjallisuuskatsauksesta laadulliseksi tutkimukseksi kesken prosessin kirjallisen aineiston vähäisen saatavuuden vuoksi. Tästä eteenpäin opinnäytetyön aineiston kerääminen ja haastattelujen toteuttaminen sujuivat suunnitelmien mukaisesti.

Opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa pohdin erityisesti, miten ja kuinka tarkaksi rajata työn aihetta, jotta aineistoa on löydettävissä. Samalla työn tarkoituksen ja tavoitteiden tuli pysyä selkeinä.

Yksi opinnäytetyön matkan varrella kohdattu haaste oli ajankäyttö. Työn valmistuminen venyi muutamalla kuukaudella alkuperäisestä suunnitelmasta yhtäaikaisten opintojen ja työnteon kuluttavuuden vuoksi. Ajankäytöllisistä haasteista huolimatta kykenin pitämään prosessin ajan yllä kiinnostukseni opinnäytetyön aihetta kohtaan. Opinnäytetyön aikataulun venymisestä huolimatta valmistun ennen opintojen ohjeajan täyttymistä.

8.1 Luotettavuus ja eettisyys

Opinnäytetyössä käytetty kirjallinen tutkimusaineisto oli englanninkielistä. Aineiston analysoinnin luotettavuuteen vaikuttaa oma ymmärrys vieraskielisen aineiston sisällöstä. Luotettavuutta tulee arvioida kriittisesti huomioiden yksin tehty työ ja käsitelty aineisto.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimien ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettisten periaatteiden mukaisesti tutkimukseen osallistujien tulee olla mukana vapaaehtoisesti. Osallistujille tulee tarjota riittävästi tietoa tutkimuksen tarkoituksesta, tavoitteista ja heiltä kerätyn aineiston käyttötarkoituksista (Ettinen ennakkoarviointi ihmistieteissä n.d.). Toimintaterapeutteja informoitiin opinnäytetyön tarkoituksesta ja tavoitteista jo haastattelupyyntöjä lähetettäessä, ennen heidän suostumustaan haastatteluun osallistumiseen. Haastateltaviksi valittuja toimintaterapeutteja informoitiin asiasta vielä uudelleen ennen haastattelun aloittamista.

Kuula (2015, 165, 168-169) korostaa teoksessaan tutkimuksen suorittamista eettisiä periaatteita ja Suomen perustuslain mukaista yksityisyyden suojaa noudattaen. Opinnäytetyön eettisyyden toteutumiseksi tulee huomioida haastateltavien yksityisyys ja anonyymiyden säilyminen. Työssä pyritään mahdollisimman täydelliseen haastateltavien tunnistamattomuuteen ja heitä kunnioittavaan kirjoitustapaan. Kommunikoinnin haasteita omaavien asiakkaiden parissa työskenteleviä toimintaterapeutteja on Suomessa vain vähän. Haastateltavat voivat olla helposti tunnistettavissa oman ammattiryhmänsä keskuudessa. Tässä opinnäytetyössä haastateltavien anonyymiyttä on pyritty varmistamaan vähäisiä tunnistetietoja käyttämällä. Kerätty aineisto tuhoetaan asianmukaisesti opinnäytetyön hyväksymisen jälkeen.

Eettisyyden toteutumiseksi lähdemerkinnät tulee olla tehty oikein, jotta lähde on myöhemmin helposti löydettävissä. Huolelliset lähdemerkinnät ja viittaukset kunnioittavat alkuperäisen tekstin kirjoittajaa.

8.2 Jatkotutkimusehdotukset

Opinnäytetyön haastattelujen tuloksista kävi ilmi, että haastatellut toimintaterapeutit ovat huolissaan ammattilaisten vähäisestä tietämyksestä kommunikointiin ja kommunikointikyvyn vaikutuksiin liittyen. He toivoivat, että aiheeseen panostettaisiin enemmän jo koulutusvaiheessa, josta olen samaa mieltä. Kannanotto voidaan perustella siten, että suuri osa toimintaterapeuteista tulee jossain vaiheessa työssään kohtaamaan asiakkaita, joilla on kommunikointikyvyn haasteita.

Kirjallisuudesta löytyy hyvin vähän tutkimustietoa siitä, miten toimintaterapiassa voidaan tukea asiakkaan kommunikointikykyä ja mikä merkitys sillä voi olla asiakkaan osallisuuteen. Tällä hetkellä tutkimustietoa on saatavilla enemmän puheterapiaan kuin toimintaterapiaan liittyen. Tässä opinnäytetyössä tehty tutkimus suoritettiin hyvin pienessä mittakaavassa, haastattelumateriaalia kerättiin vain kolmelta toimintaterapeutilta ja kirjallisen tutkimusaineiston saatavuus oli vähäinen. Jatkossa tutkimusta voisi tehdä suuremmassa mittakaavassa. Tutkimusta voisi laajentaa moniammatillisen yhteistyön mahdollisuuksiin kommunikoinnin haasteista kärsivien

asiakkaiden hoidossa ja kuntoutuksessa. Haastatteluissa tuli vahvasti esille AAC-menetelmien tiedon vähäisyys, sekä ammattilaisten että esimerkiksi asiakkaan lähipiiriin. Tulevaisuudessa voitaisiin tehdä tutkimusta asiakkaan ja hänen lähiverkostonsa saamasta tuesta ja tiedosta aiheeseen liittyen.

Lähteet

Aineisto- ja teorialähtöisyys. N.d. KvaliMOTV. Viitattu 23.2.2018.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_3.html

Avoin haastattelu. N.d. KvaliMOTV. Viitattu 21.2.2018.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_1.html

Bradshaw, A. & Wallace, T. 2011. Technologies and strategies for people with communication problems following brain injury or stroke. *NeuroRehabilitation*, 28, 3, 199-209. Viitattu 22.2.2018. <https://janet.finna.fi/>, CINAHL.

Blisskieli. Tietoa puhevammaisuudesta. 2017. Papunet. Viitattu 2.10.2017. <http://papunet.net/tietoa/blisskieli-0>

Costigan, A.F. & Light, J. 2010. A Review of Preservice Training in Augmentative and Alternative Communication for Speech-Language Pathologists, Special Education Teachers and Occupational Therapists. *Assistive Technology*, 22, 200-212. Viitattu 3.4.2018. <https://janet.finna.fi/>, CINAHL.

Eettinen ennakkoarviointi ihmistieteissä. N.d. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Viitattu 7.3.2018. <http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakkoarviointi-ihmistieteissa>

Eleilmaisu ja olemuskieli viestinnässä. Tietoa puhevammaisuudesta. 2017. Papunet. Viitattu 2.10.2017. <http://papunet.net/tietoa/eleilmaisu-ja-olemuskieli-viestinnassa>

Era, T., Karjalainen, J., Kokkonen, T., Koskimies, H., Lääperi, R., Matthies, A-L., Närhi, K., Raivio, H. & Ukkonen, M. 2013. Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 14. Viitattu 21.2.2018.
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64153/JAMKJULKAISUJA1562013_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Keuruu: Tammi, 137, 157, 160, 176-177.

Hocking, C. & Topia, M. 2012. Enabling development and participation through early provision of Augmentative and Alternative Communication. *New Zealand Journal of Occupational Therapy*, 59, 1, 24-30. Viitattu 22.2.2018. <https://janet.finna.fi/>, CINAHL.

Huhtanen, K. 2011. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiomenetelmät Suomessa. Kouvola: Kehitysvammaliitto, 15-73.

Kirjoittaminen ja piirtäminen. Tietoa puhevammaisuudesta. 2017. Papunet. Viitattu 3.10.2017. <http://papunet.net/tietoa/kirjoittaminen-ja-piirtaminen>

Kommunikaatio ja vuorovaikutus. N.d. Savon Vammaisasuntosäätiö. Viitattu 6.3.2018. http://www.savas.fi/userfiles/file/tuettu_paatoksenteko/Kommunikatio_ja_vuorovaikutus_.pdf

Kommunikointi. 2015. Vernerin. Viitattu 6.3.2018. <http://verneri.net/yleis/kommunikointi>

Kuula, A. 2015. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. E-kirja. Vastapaino: 62, 165, 168.

Kuvat kommunikoinnissa. Tietoa puhevammaisuudesta. 2017. Papunet. Viitattu 2.10.2017. <http://papunet.net/tietoa/kuvat-kommunikoinnissa>

Kvalitatiivinen tutkimus. N.d. Tilastokeskus. Viitattu 21.2.2018. http://www.stat.fi/meta/kas/kvalit_tutkimus.html

Osallisuus. 2017. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 2.10.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Puhevammaisuuden syyt ja ilmenemismuodot. Tietoa puhevammaisuudesta. 2017. Papunet. Viitattu 2.10.2017. <http://papunet.net/tietoa/puhevammaisuuden-syyt-ja-ilmenemismuodot>

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppisiin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopisto, 5. Viitattu 8.4.2018. https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf

Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi, 78, 98-99.

Teemoittelu. N.d. KvaliMOTV. Viitattu 24.2.2018. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html

Tukiviittomat kommunikoinnissa. Tietoa puhevammaisuudesta. 2017. Papunet. Viitattu 2.10.2017. <http://papunet.net/tietoa/tukiviittomat-kommunikoinnissa>

Trygg, B.H. 2010. Graafinen kommunikointi. Esineet, kuvat ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa. Kouvola: Kehitysvammaliitto, 43-44, 47, 52.

Liitteet

Liite1. Haastattelun aiherunko

- Aluksi opinnäytetyön aiheen, tarkoituksen ja tavoitteiden selvittäminen haastateltaville, haastatteluaineiston käytöstä sopiminen
- Haastateltavien työkokemuksen selvittäminen
 - Kuinka kauan työskennelleet toimintaterapeuttina?
 - Kuinka kauan työskennelleet asiakkaiden parissa, joilla haasteita kommunikaatiossa/AAC-menetelmien parissa?
- Kuinka paljon haastateltavat käyttävät työssään AAC-menetelmiä?
 - Mitä menetelmiä?
 - Millaisten asiakkaiden kanssa?
- AAC-menetelmien käytön edut ja haitat
- Mitä on osallisuus? Osallisuuden merkitys toimintaterapiassa.
- Kommunikaatiokyvyn merkitys asiakkaan osallisuuteen

Liite2. Esimerkkejä haastattelujen teemoittelusta

Alkuperäinen ilmaus	Tiivistetty ilmaus	Alakategoria	Yläkategoria
"Mulla on kaikenlaisia asiakkaita, joilla voi olla puhevamma tai toimintarajoitteita kommunikonin alueella."	Asiakkailla kommunikonin häiriöitä	Asiakas	Haastateltavan työnkuva
"Käytän aika paljon lasten kanssa, että ihan piirrän sen ohjelman mitä tehdään. Kuvastruktuurilla niinku, että mitä tehdään siinä terapiassa, et ensin tehdään tämä ja sitten tämä ja sit lapsi saa sieltä itse rastia yllä sen, että nyt on tehty tämä ja sen jälkeen siirrytään tähän toiseen."	Terapian ohjelman piirtäminen lapselle	Kuva-/piirroskommunkaatio	AAC-menetelmien käyttö toimintaterapiassa
"Lapsi pystyy niiden kuvien avulla tekemään valintoja, että mitä tehdään esimerkiksi tai mitä hän haluaa."	Kuvien avulla valitseminen	Osallistumisen terapian toteutukseen	AAC-menetelmien käyttö osallisuuden tukemiseksi
"Niitä arjen asioita, mitä ihminen elämässään tekee. Koen, että mun työssä me ollaan juuri sillä alueella. Että me nähdään niitä asiakkaita	Asiakkaiden arkiympäristö	Osallisuus toimintaterapiassa	Osallisuus

niissä ympäristöissä, missä he niitä tekevät. Me tavataan niitä ihmisiä, kenen kanssa kommunikoiivat ja kenen kanssa niitä asioita tekevät.”			
”Minä seuraan sen hienomotoriikan, et mitä nopeemmin hienomotoriikka edistyy, niin sitä enemmän alkaa suun motoriikka edistyä. Jolloin se on ihan selkeä jako, mitä mä teen silloin ja mitä tekee puheterapeutti”	Motoriikan seuraaminen toimintaterapiassa puheterapian mahdollistamiseksi	Toimintaterapeutin ja puheterapeutin välinen yhteistyö	Moniammatillisen yhteistyö
”No onhan se välillä aika hidasta, esimerkiksi kuvilla kommunikoiminen saattaa olla. Ja sitte joskus ne kuvat ei välttämättä ole siinä saatavilla.”	Kuvakommunikation käytön haasteet	AAC-menetelmien käyttö	AAC-menetelmien hyödyt ja haitat
”Kysymys ei mun mielestä ole siitä, että toimintaterapiassa ei kirjoiteta siitä riittävästi, vaan sitä perusasiaa ei opeteta riittävästi.”	Ammattilaisten osaamisen puute	Toimintaterapiakoulutuksen kehittäminen	Kehittämisideat

Liite3. Esimerkkejä kirjallisuuskatsauksen teemoittelusta

Artikkeli	Alkuperäinen ilmaus	Tiivistetty ilmaus	Alakategoria	Yläkategoria
Hocking, C. & Topia, M. 2012. Enabling development and participation through early provision of Augmentative and Alternative Communication. New Zealand Journal of Occupational Therapy.	“There is accumulating evidence that with recent advancements in AAC technology, people with communication issues can overcome barriers to effective communication, which is vital to enabling participation in occupation, creating relationships and establishing themselves as participants in society.”	Tutkimusnäyt- töä osallisu- uden lisäänty- misestä AAC- menetelmien käytön avulla	AAC- menetelmien käyttö osalli- suuden tuke- misessä	Osallisuus
Bradshaw & Wallace. Technologies and strategies for people with	“In some cases it appears supporting communication through compensation may improve a	Asiakkaan mahdollisuus osallistua tera- pian suunnit- teluun ja	Omaa elä- mää koske- vaan päätök- senteko	Osallisuus

<p>communication problems following brain injury or stroke</p>	<p>person's communication such that they are able to participate in therapeutic interventions and receive counseling and education as well as participate in goal setting and planning related to their own care and recovery."</p>	<p>vastaanottaa ohjausta</p>		
<p>Costigan & Light. A Review of Pre-service Training in Augmentative and Alternative Communication for Speech-Language Pathologists, Special Education Teachers and Occupational Therapists. Assistive</p>	<p>"Speech-language pathologists, special education teachers and occupational therapists may thus be at risk of graduating with minimal or no exposure to AAC, with little knowledge or skill in AAC service provision, and may be</p>	<p>Toimintaterapeuttien vähäinen osaaminen AAC-menetelmiin</p>	<p>Koulutuksen puute</p>	<p>Kehittämistarve</p>

Technology, 22, 200-212.	unprepared for entry-level prac- tice.”			
-----------------------------	---	--	--	--